

*Забродська Т. А.**здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ*

НАПРЯМИ ТА ЗМІСТ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНИМ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Анотація. У статті проаналізована система загальносоціального запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Розкритий зміст основних заходів запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків загальносоціального рівня, які реалізуються в Україні.

Ключові слова: запобігання, рецидив, злочини, суспільство, політика, наркотики, наркоманія.

Постановка проблеми. Ціллю запобігання злочинності є протидія кримінальним процесам у суспільстві, забезпечення скорочення темпів росту злочинності, захист особи, суспільства та держави від злочинних посягань. Запобігання злочинності – завдання не лише правоохоронних органів. Її вирішення лежить в площині корінних змін в суспільстві (передусім у сфері економіки, соціального життя, ідеології, виховання людини) [7].

В теорії запобігання злочинності заходи, які направлені на позитивний розвиток суспільства, економічних, політичних, соціальних інститутів, відносять до рівня загальносоціального запобігання злочинності.

Всі теоретичні положення щодо рівнів, масштабу, класифікації запобіжних заходів, у тому числі їх поділу за цільовим призначенням на цільові (спеціально-кримінологічні), загальносоціальні, тощо, які визначені стосовно діяльності щодо запобігання злочинності загалом, зберігають своє методологічне значення та поширюються і на діяльність щодо запобігання рецидивної злочинності [5, с. 583-593]. Розробка нових та удосконалення існуючих заходів запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків потребує аналізу системи заходів їх запобігання, які реалізуються на практиці.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Питанням видів, диференціації, тлумачення змісту заходів запобігання злочинності приділили увагу більшість вітчизняних та зарубіжних кримінологів. Серед них: Г.А. Аванесов, Ю.М. Антонян, А.І. Долгова, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, О.М. Джужа, І.М. Даньшин та інші.

Запобігання рецидивній злочинності та злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків розглядаються вченими як дві окремі теми. Проте, значна кількість рецидивних злочинів у структурі злочинності (відповідно до статистичних даних МВС України кількість зареєстрованих злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків у 2011 та 2012 роках становила понад 20 тисяч), яка

пов'язана із незаконним обігом наркотиків, спонукає до аналізу напрямів та змісту заходів запобігання цього виду злочинності.

Метою статті є висвітлення напрямів та змісту заходів загально-соціального запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, які реалізуються в українському суспільстві.

Викладення основного матеріалу. Загальносоціальне запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків здійснюється в таких основних напрямках: удосконалення нормативної бази, як основи для створення і реалізації заходів запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків; розвиток соціально-економічної, кримінальної політики та наркополітики. Не претендуючи на вичерпну повноту охарактеризуємо заходи, що реалізуються у вищевказаних напрямках.

Для ефективного розв'язання проблем наркоманії та незаконного обігу наркотиків в Україні діють ратифіковані міжнародні конвенції, угоди (Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р.), Верховною Радою України прийнято низку законів та підзаконних нормативно-правових актів, які спрямовані на протидію незаконному обігу наркотиків, їх немедичному вживанню, організації профілактики та лікування СНІДу (Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»); відбувається процес підготовки Національної стратегії боротьби з наркотиками на період до 2020 року, основними цілями якої є скорочення незаконної пропозиції наркотиків, попиту на них, зменшення шкоди від їх вживання, лікування наркозалежних, реінтеграції бездомних осіб та соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Вказаний проект стратегії боротьби з наркотиками є елементом наркополітики. Під поняттям наркополітика розуміються базові принципи, на яких формується ставлення суспільства та держави до наркотиків і до підходів щодо зменшення шкоди від їх вживання [9].

На сьогоднішній день в Україні послуги лікування наркозалежних надаються у формах амбулаторного та диспансерного лікування осіб, які є споживачами нар-

котиків. Особливу увагу привертає реалізація програм замісної підтримувальної терапії (ЗПТ) – довгострокового (6 місяців і більше) застосування постійних доз медичних препаратів у комплексному лікуванні залежності від опіоїдів з метою стабілізації психічного стану хворого, зменшення медичних і соціальних наслідків уживання незаконних наркотиків, створення передумов для реабілітації та лікування інших хвороб (СНІД, гепатит В і С, ТБС, септичні стани тощо).

Наказом МОЗ від 5.06.2012 № 200 затверджений порядок проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю, спільним наказом МОЗ України, МВС України, Міністерства юстиції України та Державної служби України з контролю за наркотиками від 7.11.2012 № 1868/22180 затверджений Порядок взаємодії закладів охорони здоров'я, органів внутрішніх справ, слідчих ізоляторів і виправних центрів щодо забезпечення безперервності лікування препаратами замісної підтримувальної терапії. Така взаємодія полягає в тому, що органи охорони здоров'я здійснюють міжвідомчу координацію заходів із забезпечення безперервності лікування препаратами ЗПТ або проведення детоксикації адмінзатриманим, затриманим, узятим під варту, адмінарештованим, засудженим. Органи внутрішніх справ сприяють організації надання ЗПТ або проведення детоксикації адмінзатриманим.

В українському суспільстві відбувається гостра дискусія щодо необхідності та доцільності використання програм замісної підтримувальної терапії. Спостерігаються як суто негативне, так і суто позитивне ставлення до програм ЗПТ. Основними протиріччями є вирішення проблем бюджетного фінансування програм ЗПТ у разі припинення їх фінансування міжнародними організаціями; етична сторона ЗПТ, з огляду на яку дехто вважає, що учасникам програм ЗПТ один наркотик замінюють іншим і в такий спосіб залежність не долається; ефективність ЗПТ в ситуації повального паралельного прийому учасниками програм ЗПТ метадону та нелегальних наркотиків. Варто погодитися з тим, що застосування у Україні програм замісної терапії є дещо недосконалим, проте результати найновіших досліджень в контексті ефективності програм ЗПТ у запобіганні злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків дозволяють зробити висновок про певну ефективність таких програм у запобіганні рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. В одному із таких досліджень йдеться про те, що програма ЗПТ має суттєвий вплив на прийняття пацієнтом рішення щодо його відмови від вживання нелегальних наркотиків та вчинення злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, позитивно впливає на процес їх соціальної реінтеграції [3]. В такій ситуації суттєво знижується ризик того, що особа вчинить рецидивний злочин.

Варто сказати, що нормативна регламентація питань лікування, підтримки, обліку наркозалежних є досить докладною, проте ефективність системи лікування є низькою. Відповідно до даних проведеного нами вивчення кримінальних справ (протягом 2012 р. вивчалися дані, які містилися в кримінальних справах стосовно 282 осіб) 88,3% осіб, які вчинили рецидивний злочин у сфері незаконного обігу наркотиків, не перебували на

обліку у нарколога, тобто ці люди не могли отримати кваліфіковану медичну допомогу, хоча об'єктивно її потребували, оскільки 74,5% осіб, що вчинили досліджувані злочини, були споживачами різних наркотиків – від конопель до амфетамінів.

Інструкція про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, затверджена спільним наказом МОЗ, МВС, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України від 10.10.1997 р. № 306/680/21/66/5 передбачає ведення обліку осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини. На неефективність існуючої організації такого обліку вказують практикуючі юристи, соціальні працівники та самі споживачі наркотиків. Вони зазначають, що сучасна система наркологічного обліку є одним із негативних факторів, які посилюють стигму по відношенню до споживачів наркотиків, створює умови для порушення їх прав, перешкоджає доступу до медичної допомоги. Соціальні працівники наголошують на тому, що наркозалежні бояться ставати на такий облік, оскільки про їх статус можуть дізнатись члени сім'ї або роботодавці. Це перешкоджає багатьом звернутись за лікуванням [10]. Крім того, бракує зв'язків між медичною допомогою та соціальними послугами [4].

Ще одним елементом наркополітики України є система моніторингу та інформування населення про наркотичну ситуацію, яка базується на статистичній звітності МОЗ України. Моніторинг наркотичної ситуації здійснюється згідно з такими індикаторами: вживання наркотиків серед загального населення; проблемне вживання наркотиків; наркотики, алкоголь та інфекційні захворювання; потреба в лікуванні в зв'язку з алкоголем та наркотиками; смертність, обумовлена вживанням наркотиків; соціально-економічні наслідки вживання наркотиків; тенденції вживання психоактивних речовин серед молоді; злочинність, обумовлена вживанням наркотиків та пенітенціарна система; нові психоактивні речовини; ефективність лікування, ефективність профілактики. За такими індикаторами Український медичний та моніторинговий центр МОЗ України оприлюднює щорічний звіт щодо наркотичної ситуації в Україні.

Варто відмітити, що існуючий спосіб моніторингу ситуації щодо наркотиків є недосконалим, оскільки не використовується спосіб збору інформації про реальну кількість споживачів, про структуру наркотичних засобів, які перебувають у незаконному обігу, про кількість хворих на наркоманію тощо від самих споживачів наркотиків. Основними причинами цього є те, що споживачі наркотиків опинились поза суспільством. Поняття «споживач наркотиків» або «наркозалежний» асоціюється у суспільстві із поняттям «злочинець». У зв'язку з цим між споживачами наркотиків, державою та суспільством відносини розвиваються лише у напрямку невідворотного покарання для всіх осіб, які хоч якось пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Звичайно, у такій ситуації неможливо визначити реальну картину обсягів незаконного обігу наркотиків, пов'язаної із ним злочинності та віднайти адекватні заходи їх запобігання.

Щодо такого напрямку загальносоціального запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, як реалізація кримінальної політики, складовими якої є кримінально-правова, кримінально-процесуальна та кримінально-виконавча політика, варто сказати, що нещодавно набрав законної сили Кримінальний процесуальний кодекс України, у зв'язку з чим внесені зміни до чинного Кримінального кодексу України та інших нормативних актів, проте, вони не вносять суттєві корективи в існуючу систему притягнення до відповідальності осіб, які вчинили злочини у сфері незаконного обігу наркотиків. Складова кримінально-виконавчої політики активно розвивається у напрямку запровадження інституту пробації та полегшення соціальної адаптації осіб, які звільнились із місць позбавлення волі.

Реалізація соціально-економічної політики в контексті загально-соціального запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків пов'язана із реалізацією соціальних прав (право на труд, освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення тощо) осіб, які вчинили або засуджені за рецидивні злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотиків та економічної політики.

Обов'язковими атрибутами будь-якої розвинутої та інституційно оформленої політики, зокрема і соціальної, є наявність офіційної державної ідеології (цілей, принципів, пріоритетів), а також заходів та механізмів її реалізації (законодавчих, інституційних, фінансових інформаційних, пропагандистських, кадрових) [11, с. 57]. Вважаємо, що на сьогоднішній день в українському суспільстві не чітко визначена пануюча державна ідеологія, отже відсутні і єдині цілі та пріоритети у запобіганні наркотизму, злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, зокрема і рецидивних. Це підтверджує негативна практика, яка пов'язана із пропагуванням на сторінках газет та телебаченні в необмежених об'ємах насилля, злочинної субкультури, стилю життя рецидивістів¹ та осіб, які вживають наркотики. За таких обставин складно реалізувати на практиці теоретичні положення щодо необхідності формування суспільної думки, яка направлена на створення атмосфери загального неприйняття наркотиків; пропаганди здорового способу життя; подолання пасивності та байдужості до проблем наркоманії; запобігання розвитку негативних особистісних та медичних наслідків зловживання наркотиками (запобігання розповсюдженню ВІЛ-інфекції, туберкульозу та інших небезпечних інфекційних захворювань); вести роз'яснювальну роботу серед населення про небезпеку немедичного вживання наркотиків, про необхідність дотримання антинаркотичного законодавства та правових наслідків його порушення [8].

Реалізація соціальної складової соціально-економічної політики відбувається завдяки діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, під-

¹ Під поняттям рецидивісти ми розуміємо осіб, які раніше вчиняли злочини. В різні періоди історії даний термін вживався для характеристики осіб, які мали кілька судимостей або професійних злочинців. В сучасній науці даний термін розуміється в кримінально-правовому та кримінологічному значеннях. В першому випадку під поняттям рецидивіст розуміється особа яка вчинила злочин і при цьому має незняту чи непогашену судимість за попередній злочин. В кримінологічному розумінні рецидивіст – це особа, яка раніше вчиняла злочини. При цьому, не має значення чи була вона притягнута до будь-якої відповідальності за їх вчинення.

приємств, установ, організацій, закладів, причетних до надання послуг звільненим особам, покращення якості надання послуг, створення умов для соціальної адаптації їх в суспільство. За даними структурних підрозділів з питань соціального захисту населення в Україні мережа закладів/установ, що надають соціальні послуги бездомним особам та звільненим особам, станом на 01.07.2013 р. складається з 187 державних, комунальних та недержавних установ [6]. Варто відмітити, що центри лікування наркоманії та допомоги бездомним при релігійних установах діють в кожній області України. Вважаємо, що діяльність релігійних установ є перспективною у процесі запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. Їх діяльність може впливати на рішення особи, яка раніше засуджена за будь-який злочин, відмовитись від продовження злочинної кар'єри. Нині діючі релігійні установи мають широкі можливості для роботи із дітьми та жінками, які є вразливими категоріями осіб перед загрозою поширення наркотизму в суспільстві та пов'язаного із цим явищем злочинності. Вважаємо, що посилення співпраці релігійних установ з органами виконавчої влади шляхом розширення сфери співпраці департаментів обласних державних адміністрацій, секторів районних державних адміністрацій та релігійних установ, а саме створення умов участі релігійних установ в процедурах соціального патронажу осіб, які звільнились із місць позбавлення волі, особливо якщо такі особи страждають наркоманією. Моральна і психологічна підтримка, яку можуть надати релігійні установи, є запорукою успішного лікування наркотичної залежності та продовження терміну ремісії цього захворювання, а це, в свою чергу, сприятиме послабленню дії факторів рецидивної злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків, які обумовлюють вчинення особою рецидивного злочину для забезпечення себе наркотиком або для отримання коштів на його придбання.

Міністерство соціальної політики разом з регіональними структурними підрозділами з питань соціального захисту населення, Радою з питань соціального захисту бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, Кабінетом Міністрів України забезпечують розвиток систем реінтеграції бездомних осіб та соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Вказані органи і установи забезпечують координацію та виконання Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року; заходів, спрямованих на реалізацію Основних напрямів запобігання бездомності до 2017 року, які затверджені постановою КМУ від 13.03.2013 р. № 162.

З-поміж інших пріоритетними завданнями державного регулювання у сфері соціального захисту бездомних осіб є вирішення соціально-побутових питань осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, зокрема забезпечення їх житлом або тимчасовим притулком; сприяння оформленню засудженим особам, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі та обмеження волі, паспорта громадянина України; надання засудженим особам, які

готуються до звільнення, матеріальної допомоги відповідно до законодавства. Крім того, центри соціальної адаптації сприяють у працевлаштуванні осіб, які є їх клієнтами, шляхом видачі направлення для здійснення підбору роботи, здійснення соціального супроводу звільнених із місць позбавлення волі на підприємстві, установі, організації за місцем роботи з метою адаптації клієнта до нових умов; надають центрам зайнятості інформацію про непрацюючих звільнених осіб, які є клієнтами центрів [1].

Незважаючи на таку детальну процедуру допомоги у працевлаштуванні осіб, які звільнились із місць позбавлення волі, значна частина осіб, засуджених за рецидивні злочини, є безробітними. За результатами проведеного нами кримінологічного дослідження, в межах якого вивчались матеріали кримінальних справ про рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, 77,6% засуджених за рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів ніде не працювали. Частково розв'язання проблем працевлаштування та вирішення матеріально-побутових проблем осіб, які відбули покарання за рецидивний злочин лежить в площині необхідності перебудови свідомості осіб, які вчиняють рецидивні злочини у сфері незаконного обігу наркотиків, та прищеплення їм розуміння необхідності самовиховання та самореалізації.

Проте основним засобом розв'язання проблем працевлаштування осіб, які відбули покарання в місцях позбавлення волі є подолання економічної кризи в країні, удосконалення ідеологічної та організаційно-управлінської сфер життєдіяльності суспільства [7]. Вважаємо, що спрямування державних зусиль на налагодження роботи економічної системи сприятиме послабленню впливу блоку детермінант рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, пов'язаних із станом економіки (безробіття, матеріально-побутові труднощі осіб, які раніше вчиняли злочини, або звільнились із місць позбавлення волі).

Реалізація економічної складової соціально-економічної політики в контексті запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків відбувається в Україні з певними труднощами, як пов'язані із браком коштів на фінансування діяльності суб'єктів соціального патронажу, особливо закладів охорони здоров'я та центрів соціальної адаптації. Недостатнє фінансування цих установ сприяє тому, що центри соціальної адаптації не можуть надати допомогу всім бажаним стати їх клієнтами, та не відбувається впровадження новітніх способів допомоги наркозалежним. Варто повністю погодитись із твердженням Ю.М. Антоняна про те, що поки суспільство не буде витратити на запобігання злочинності достатньо коштів, то неможливо буде і досягнути результатів цієї діяльності [2, с. 148-156].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, варто сказати, що в Україні діє система загальносоціального запобігання рецидивних злочинів, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків, підґрунтям якої є значна нормативна база, яка включає міжнародні документи, Конституцію України, закони та підзаконні нормативні акти.

Загальносоціальне запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків здійснюється в напрямках удосконалення правового регулювання цієї діяльності, запобігання поширенню явища наркотизму в суспільстві, лікування наркотичної залежності, здійснення соціального патронажу осіб, які звільнились із місць позбавлення волі. Проте межі та можливості здійснення заходів загальносоціального запобігання рецидивних злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків окреслені величиною фінансування діяльності суб'єктів та програм їх реалізації. Система загальносоціального запобігання рецидивних злочинів, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків, потребує певного удосконалення.

По-перше, необхідно створити умови для того щоб більша кількість осіб, які є наркозалежними, виявили бажання звертатися за допомогою до медичних установ. У зв'язку з цим потребує перегляду існуюча система обліку осіб, які проходять лікування наркозалежності, в напрямі запровадження схем анонімного лікування або способів збереження конфіденційності інформації про хворого.

По-друге, необхідно переглянути систему суб'єктів та їх завдання у сфері загально-соціального запобігання рецидивних злочинів, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Розробка цільової державної програми запобігання рецидивних злочинів, зокрема і у сфері незаконного обігу наркотиків, дозволить визначити чітке коло суб'єктів соціального патронажу та конкретні обов'язки кожного з них у процесі запобігання рецидивних злочинів. Крім того, спеціалізація суб'єктів соціального патронажу (визначення кола обов'язків у системі запобігання) дозволить розробити критерії визначення ефективності їх діяльності та в подальшому її реформувати.

По-третє, особливої уваги потребує сфера ідеології та виховання людини. Вважаємо, що першими кроками на шляху розв'язання проблем виховання особи з метою не допустити нею вчинення злочину або продовження злочинної кар'єри є розвиток освіти та науки із забезпеченням їх достойного фінансування; пропаганда у засобах масової інформації здорового способу життя; подолання пасивності та байдужості до проблем наркоманії, створення атмосфери загального неприйняття наркотиків у суспільстві.

Література:

1. Порядок взаємодії суб'єктів соціального патронажу звільнених осіб, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, МВС України, МОЗ України, Міністерства юстиції України 07.11.2011 № 429/831/769/3279/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uiphp.org.ua>.
2. Антонян Ю. М. Криминология. Избранные лекции. – М.: «Логос», 2004. – С. 448.
3. Вплив програм замісної підтримуючої терапії на криміногенну ситуацію у державі: Аналітичний звіт за результатами наукового дослідження / О. М. Джужа, О. М. Стрільців, С. В. Дворяк, А. П. Толопіло, В. Г. Ожогова та ін.; за ред. О. М. Джужі. – Харків: Права людини, 2012. – 82 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uiphp.org.ua>.
4. Вієвський А. М., Дворяк С. В., Сняк С. В. Лікування наркозалежності в Україні та оцінка її ефективності: Звіт про дослідження. – К., 2008. – 154 с. [Електронний ресурс]. – Режим

- доступу : <http://www.uiphp.org.ua/media/1484>.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 712 с. – С. 583-593.
  6. Інформація щодо соціального захисту бездомних осіб та соціального патронажу осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mlsp.kmu.gov.ua>.
  7. Криминология : учебник / под ред. проф. Малкова В. Д. – ЗАО Юстицинформ, 2004.
  8. Кухарук В. В. Основы борьбы с организованной преступностью в сфере незаконного оборота психоактивных веществ. – Саратов : Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции. – Сателлит. 2007.
  9. Проблеми наркополітики та епідемія ВІЛ-інфекції/СНІДУ в Україні (Вибрані матеріали) / Укладачі: С. В. Дворяк, Г. А. Приб, В. В. Штенгелов, Т. О. Трецька. – Київ : Вид-во «К.І.С.», 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uiphp.org.ua>.
  10. Толопило А., Власенко Л. Регистрация потребителей наркотиков: практика, последствия и дальнейшие перспективы: Отчет об исследовании. – К., 2008. – 76 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uiphp.org.ua/media/1484>.
  11. Фахрутдинова Е. В., Хуснутдинова Л. М., Малышев А. Л. Социальная политика: роль и значение в повышении качества жизни населения // Экономические науки. – 2010. – № 12(73). – С. 57.

Забродская Т. А. Направления и содержание общесоциального предупреждения рецидивных преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков

Аннотация. Исследуется система общесоциального предупреждения рецидивных преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров. Раскрыто содержание основных мер предупреждения рецидивных преступлений в сфере незаконного оборота наркотиков общесоциального уровня, которые реализуются в Украине.

Ключевые слова: предупреждение, рецидив, преступление, общество, политика, наркотики, наркомания.

Zabrodska T. Direction and contents of the all-social prevention drug-related recurrent crime

Summary. The article is devoted to system of prevention drug-related recurrent crime, which is general for society. The main measures of general prevention drug-related recurrent crime are described.

Key words: prevention, recurrent criminality, crime, society, policy, drugs addiction.